ЧЕТВЕРТИЙ МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС УКРАЇНІСТІВ
26–29 СЕРПНЯ 1999 р., ОДЕСА

МОВОЗНАВСТВО

ДОПОВІДІ
ТА
ПОВІДОМЛЕННЯ

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНІСТІВ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НАН УКРАЇНИ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА В АМЕРИЦІ

МОВОЗНАВСТВО

ДОПОВІДІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

на IV Міжнародному конгресі україністів

ББК 81я43
М74

Тексти доповідей та повідомлень
IV Міжнародного конгресу україністів

Президент Міжнародної асоціації україністів
Ярослав Ісаєвич

Збірник надруковано
завдяки фінансовій підтримці
Видавничого фонду ім. *Наталі Данильченко*
при Науковому Товаристві ім. Шевченка в Америці

Відповідальний редактор
Василь Німчук,
член-кореспондент НАН України,
доктор філологічних наук, професор

Редколегія:

Богдан Ажнюк,
доктор філологічних наук
Іван Вихованець,
член-кореспондент НАН України,
доктор філологічних наук, професор
Катерина Городенська,
доктор філологічних наук,
професор (упорядник)
Анатолій Непокупний,
член-кореспондент НАН України,
доктор філологічних наук, професор
Надія Сологуб,
доктор філологічних наук, професор

ISBN 966-7671-39-9

© Городенська К. Г.,
упорядкування, 2002
© Автори публікацій, 2002
© Університетське видавництво
"Пульсари", 2002

Василь Німчук (Украї
Вихованець Іван, Непо
Про новий тлу
Муромцева Ольга (Ук
літературної м
Зінкевич-Томанек Бож
і лексикографі
Синиченко Олекса (Ук
української мо
Бабич Богдан (Україн
української мо
Нелюба Анатолій (Ук
суфіксами з ко
Антонович Мирослава
міжнародного
Тоцький Владлен (Укр
спеціалістів-ге

Городенська Катерина
в контексті істо
Гуйванюк Ніна (Украї
Кононенко Ірина (Пол
українського п
Шинкарук Василь (Ук
Співак Орест (Польш
супротивні чин

Бучко Ганна, Бучко Дм
система: соціол
Непокупний Анатолій
і реконструкція
Вербич Святослав (Ук
(етимологічний
Гук Ірена (Польща). У
у XVIII ст.

ЗМІСТ

Структура сучасної української мови
Лексикологія. Лексикографія. Словотвір

Василь Німчук (Україна). Проект змін в українському правописі 9
Вихованець Іван, Непокупний Анатолій, Ткаченко Орест (Україна). Про новий тлумачний словник української мови 17
Муромцева Ольга (Україна). Тенденції розвитку словникового складу української літературної мови (кінець 80-х – 90-і рр.) 22
Зінкевич-Томанек Божена (Польща). Норма сучасної української мови і лексикографічна практика останнього десятиліття 26
Синиченко Олекса (Україна). До проблеми створення словника понять української мови 31
Бабич Богдан (Україна). Комп'ютерний синтаксичний словник української мови (до проблеми укладання) 35
Нелюба Анатолій (Україна). Реалізація словотвірної категорії особи суфіксами з компонентом *-ик* 39
Антонович Мирослава (Україна). До проблеми уніфікації української термінології міжнародного права 43
Тоцький Владлен (Україна). Мовні та інші проблеми підготовки спеціалістів-генетиків в Україні 47

Структура сучасної української мови
Синтаксис

Городенська Катерина (Україна). Проблема двоскладності-односкладності в контексті історичного й дериваційного ситнаксису 51
Гуйванюк Ніна (Україна). Кореферентні співвідношення в синтаксисі 55
Кононенко Ірина (Польща). Семантико-синтаксичний потенціал українського прикметника 60
Шинкарук Василь (Україна). Проблема модальності в сучасній українській мові 63
Співак Орест (Польща). Внутрішньомовна аналогія та граматичне гальмування як два супротивні чинники синтаксичних змін (на основі конструкції з + *Род.*) 70

Структура сучасної української мови
Ономастика

Бучко Ганна, Бучко Дмитро (Україна). Радянська дійсність і українська ойконімійна система: соціологічний аспект 75
Непокупний Анатолій (Україна). Реєстр Війська Запорозького 1649 р. і реконструкція фрагментів історії та культури України 79
Вербич Святослав (Україна). Гідронімія ареалу в контексті історії регіону (етимологічний аспект) 83
Гук Ірена (Польща). Українські елементи в антропонімії давньої Холмської землі у XVIII ст. 87

Структура сучасної української мови

Діалектологія

Дзендзелівський Йосип (Україна). Спроба реконструкції закарпатського діалекту станом на кінець XIV ст. **90**
Закревська Ярослава (Україна). До українсько-білоруської мовної межі крізь призму слов'янської лінгвістичної географії **97**
Ковач Оксана (Угорщина). Акцентологічні та фонетичні архаїзми ізольованих українських говірок Центральної Європи **101**
Ганудель Зузана (Словаччина). Українські говірки Східної Словаччини в лінґвістичних атласах **103**
Дуйчак Микола (Словаччина). Міждіалектна взаємодія в регіоні Східної Словаччини **107**
Бичко Зиновій (Україна). До проблеми походження наддністрянського діалекту української мови **115**
Хобзей Наталія (Україна). Мова як джерело пізнання духовного світу народу (міфологічна лексика в українських говірках карпатського ареалу) **119**
Аркушин Григорій (Україна). Композитні іменники в західнополіських говірках **124**
Зінченко Ірина (Україна). Метафорично мотивовані назви у мовленні вишивальниць Гуцульщини **129**
Баранник Людмила (Украина). Украинизмы в лексической системе русских островных говоров Юга Украины **134**
Доброльожа Галина (Україна). Тема здоров'я в поліських народних порівняннях **138**

Соціолінгвістика. Етнолінгвістика

Погрібний Анатолій (Україна). Державна мова як важіль українського державотворення **142**
Круглов Олександр (Великобританія). Виправлення попереднього планування корпусу української мови **149**
Дзюбишина-Мельник Наталя (Україна). Поняття "рідна мова" в контексті сучасних реалій **155**
Бондар Олександр (Україна). Екологія українського слова: аспекти і проблеми **158**
Бардіна Наталія, Ковалевська Тетяна (Україна). Взаємодія категорій "властивість" і "відношення" в системі української лінґвоментальності **163**
Убийвовк Наталя (Молдова). Українська мова в Придністров'ї: минуле і перспективи **169**
Кононенко Віталій (Україна). Мовна оцінка в етнокультурному аспекті **172**
Сологуб Надія (Україна). Народні переосмислення біблійних образів **176**
Данилюк Ніна (Україна). Номінації сучасної української мови з культурно-національним змістом **180**
Штець Микола (Словаччина). Літургійна мова українців Пряшівщини у світлі соціолінгвістики **184**
Ужченко Віктор (Україна). Мікрофразеологізми в контексті загальномовної фразеології та етнокультури **189**
Коваль В. (Белорусь). Украинская этнофразеология: проблемы интерпретации **193**
Березовенко Антоніна (Україна). Кримінальне арго в Україні **197**
Ажнюк Богдан (Україна). Мовна політика і єдність нації **202**
Вакуленко Максим (Україна). Внутрішні й зовнішні виміри державної мови України з погляду термінології як науки **207**
Ставицька Леся (Україна). Сучасний український інтержаргон: проблеми й аспекти вивчення **213**
Сюта Галина (Україна). Мовна естетика молодої української поезії **216**

Кулибчук Л. (Україна). Образність як лінгвістична категорія (в аспекті сучасних мовознавчих досліджень) 221
Демська-Кульчицька Орися (Україна). Мовна "competence" як об'єкт дослідження (проблема україномовного терміна) 224

Історія української літературної мови

Окара Андрій (Російська Федерація). Творчість Івана Котляревського та нова парадигма української літературної мови 228
Грещук Василь (Україна). Проблема розвитку української літературної мови в Галичині середини XIX ст. 233
Гузар Олена (Україна). Розвиток української мови в національно-культурній програмі журналу "Основа" 237
Таранець Віталій (Україна). Відкритий склад у слов'янських мовах — архаїчна індоєвропейська фонетична риса 241
Непорожня Надія (Литва). Культурологічний аспект етноніміки та актової мови Великого князівства Литовського 245
Молдован Олександр (Російська Федерація). Нові знахідки українських грамот XIV та XV ст. 253
Каустов Андрій (Україна). Статус мови в контексті опозиції добра і зла середньовічної української літератури 257
Богдан Світлана (Україна). Українська епістолярія другої половини XX ст.: традиційне й індивідуальне у функціонуванні мовного етикету 261

Українська мова: проблема походження та історія структури

Півторак Григорій (Україна). Проблема східнослов'янської прамови 268
Царук Олександр (Україна). Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні дані в історико-лінгвістичних реконструкціях 272
Карпенко Юрій (Україна). Праслов'яни в українських Карпатах: свідчення гідро- та оронімії 278
Danylenko Andrii (Ukraine). The instrumental case in Old Ukrainian 282
Стрельчук Галина (Україна). Словозмінні особливості іменника в мові українських інтермедій XVII—XVIII ст. 286
Білоусенко Петро (Україна). Про природу деяких мінімальних фразеологізмів в українській і російській мовах 291
Фаловський Адам (Польща). Українська мова в Словнику Катерини II 295
Золтан Андраш (Венгрия). Из новых славяно-венгерских этимологий) (с учетом украинского материала) 300
Бісовецька Людмила (Україна). Відсубстантивні дієслова з суфіксом *-ова-* (*-ева-*) в мові писемних пам'яток Київської Русі 303

Історія українського мовознавства

Русанівський Віталій (Україна). Віденська славістична школа й Україна 309
Лесюк Микола (Україна). Предтеча української мовознавчої науки в Галичині 314
Даниленко Людмила (Україна). Українська мова в чеському мовознавстві 318

Wakulenko Serhij (Ukraine). Der Begriff des semasiologischen rhythmus bei Dmitro Owsjaniko-Kulikowskij: eine fortentwicklung der lehre Alexander Potebnjas von der inneren form des wortes 322
Bieder Hermann (Österreich). Die Entwicklung der Ukrainistischen Sprachwissenschaft in Galizien im Zeitraum 1848—1918 328

Перекладознавство

Поліщук Ніна (Україна). Українськомовний переклад як філософсько-герменевтична проблема українознавства 333
Содомора Андрій (Україна). Рецепція античної літератури в Україні (до історії українського перекладу) 338
Дзера Оксана (Україна). Жанри поетичного перекладу 343
Грабовецька Ольга (Україна). Епітетна конструкція української мови в зіставленні з англійською 347
Ковальська Ірина (Україна). Кольоропозначення як проблема перекладу (на матеріалі української та англійської мов) 350
Терзійська Лідія (Болгарія). Про деякі особливості болгарського перекладу "Енеїди" І. Котляревського 354
Хіно Такао (Японія). Деякі лінгвістичні проблеми перекладу "Енеїди" І. Котляревського японською мовою 357
Тишкина Ирина (Венгрия). К вопросу о переводе лирики Ивана Франко на русский язык 362
Шайтош Наталя (Угорщина). Переклад новели М. Коцюбинського "Подарунок на іменини" угорською мовою 369
Петкова Мария (Болгария). Работа над переводом исторических художественных произведений. (Как я переводила роман Павла Загребельного "Роксолана" с украинского на болгарский) 375
Мокієнко Валерій (Російська Федерація — Німеччина). Українська етнофразеологія в загальнослов'янському висвітленні 379

Контакти української мови з іншими мовами. Контрастивні дослідження

Андерш Йосип (Чехія). М. Грушевський і чесько-українські мовні зв'язки 386
Терзийска Екатерина (Македония). Македоно-украинские параллели 391
Дем'янова Л. (Україна), Мартині О. (Італія). Італійська запозичена лексика в українській мові: сфера культури 399
Moser Michael (Österreich). Ukrainsche Elemente im russischen Satzbau an der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert 401
Бондаренко Іван (Україна). Практична транскрипція японських слів літерами українського алфавіту (з практики створення перших вітчизняних українсько-японського і японсько-українського словників) 406
Космакова Тамара (Україна). Особливості викладання української мови на підготовчому відділенні для іноземних громадян 413
Левкиевская Елена (Российская Федерация). Украинский материал в этнолингвистическом словаре "Славянские древности" 416

як їх трактують теоретики, але для письменника чи перекладача деякі з цих слів можуть стати щасливою знахідкою.

Уже згадуваний "Тематичний словник школяра" поєднує в собі аж п'ять словників — тематичний, орфоепічний, тлумачний, українсько-російський та ілюстративний.

Цілком має рацію російський теоретик ідеографічних словників В. В. Морковкін, коли обстоює ідею поєднання тезауруса зі словником слововживання. Подаючи епітети та інші означення до іменників, показуючи їх сполучуваність із дієсловами, майбутній словник сприяв би піднесенню культури мови, не кажучи вже про полегшення пошуків слова.

Варто зробити словник також частотним, а почасти й етимологічним (пізніші запозичення) та орфографічним (вказувати бодай родовий відмінок іменників чоловічого роду другої відміни — наш вічний камінь спотикання). Додало б словникові ваги перекладання ключових слів основними європейськими мовами, хоча б російською, англійською, французькою та німецькою, що отримало б схвалення іноземців, та й українцям стало б у пригоді. Тоді завдяки алфавітним покажчикам наш тезаурус інтеґрував би ще й словники-мінімуми різних мов. Очевидно, це був би прообраз того універсального словника, що його захотіли б мати більшість українців.

Усе це може сприйматись як прожектерство дилетанта, маніловщина, але скажу, що за цими міркуваннями стоїть нехай і невелика, але все-таки практика. Уже два роки в журналі "Київ" друкуються наші матеріали до словника понять, названого "Скарбниця української мови". Але опубліковано лише невеличку частину багатотомної праці.

Звичайно ж, це робота не для однієї людини, а для великого гурту лексикографів. І закінчити хочеться висловленням сподіваннь, що наш Інститут української мови зверне увагу на цю наболілу проблему і визнає створення словника, про який ішлося вище, своїм першочерговим завданням.

Література

1. *Морковкин В. В.* Идеографические словари.— М.: Изд-во Моск. ун-та, 1970.

2. Украинский семантический словарь. Проспект: (Машинный формат базы данных и принципы его автоматизированного составления)/*М. М. Пещак, Н. Ф. Клименко, Е. А. Карпиловская и д*р.; Отв. ред. М. М. Пещак.— К.: Наук. думка, 1990.

3. *Щерба Л. В.* Опыт общей теории лексикографии//*Л. В. Щерба.* Языковая система и речевая деятельность.— Л.: Наука, 1974.

Богдан Бабич

Україна

Комп'ютерний синтаксичний словник української мови (до проблеми укладання)

Поряд з іншими мовами світу українська мова починає входити в контекст нових інформаційних технологій. Автоматичні системи інформаційного пошуку, реферування тексту, машинного перекладу та ін. можуть бути

© Бабич Богдан, 2002

створені на основі формалізованих лінґвістичних моделей та комп'ютерних словників різного типу. Принципи проектування таких моделей і словників вимагають більшої точності лінґвістичного опису, ніж традиційні методи лексикографії. З іншого боку, традиційні словники на сьогодні повніше описують мовні явища, ніж автоматичні лексикографічні системи. Сфера застосування формальних лінґвістичних моделей у багатьох випадках обмежена експериментальними системами або окремими підмовами. Для розширення цієї сфери і досягнення універсальності автоматичних лексикографічних систем необхідне створення методу, який дозволив би формально інтерпретувати дані традиційних словників.

Метод, запропонований у цій праці, дає можливість побудувати комп'ютерний синтаксичний словник, використовуючи дані тлумачного словника української мови.

Комп'ютерний синтаксичний словник призначений для автоматичного синтаксичного аналізу українського тексту, тобто для визначення синтаксичної структури речень — мережі синтаксичних зв'язків та семантико-синтаксичних відношень між словами і групами слів у реченнях. Синтаксична структура дозволяє експліцитно представити нелінійні синтаксичні зв'язки, а також — пояснити появу синтаксемних функціональних значень у компонентів речення, напр., значення суб'єкта, об'єкта, інструмента, адресата, дії, локативні та темпоративні значення тощо. Такі значення не входять до складу лексичної семантики окремих слів і виникають лише при включенні елемента в синтаксичну структуру — у певне семантико-синтаксичне відношення з іншими елементами речення [1].

Загальна синтаксична структура речення є проекцією комбінаторних властивостей лексичного і граматичного значення окремих словоформ [2]. Ці значення відкривають позиції валентностей, які можуть бути заповнені словоформою або функціонально еквівалентною до словоформи групою слів, що належить до певного лексико-семантичного, лексико-граматичного або граматичного класу та має певний набір граматичних значень, прогнозований даною валентністю. Конфігурації потенційних синтаксичних структур завжди інтеґровані у лексичне та граматичне значення слова. Наприклад, різні *лексико-семантичні варіанти слова* (ЛСВ) звичайно мають різні моделі керування і/або сполучаються з лексемами різних семантичних класів. З цієї точки зору синтаксичний та лексичний рівні мови утворюють єдину лексико-синтаксичну систему, елементами якої є комплекси *лексема — ЛСВ-комбінаторика ЛСВ* (*формальна і семантична*). Моделювання таких комплексів — завдання комп'ютерного синтаксичного словника. *Комбінаторика граматичних значень* може бути описана комбінаторною граматикою мови, яка визначає *поверхневу синтаксичну структуру* речення (мережу формально-синтаксичних зв'язків). Синтаксичний словник, який містить *комбінаторику ЛСВ*, визначає *глибинну синтаксичну структуру* (мережу семантико-синтаксичних відношень у реченні).

У традиційних тлумачних словниках комбінаторика окремих значень слова представлена несистемно, часто таку інформацію можна отримати лише з текстової ілюстрації до певних значень. Ця інформація також не є повною: як правило, для узагальнення потрібно мати кілька ілюстрацій.

Укладання комп'ютерного синтаксичного словника української мови значною мірою може бути здійснене автоматично за умови, якщо текст тлумачного словника та репрезентативний масив українських текстів різного жанру буде записано на машинні носії. Основою статті синтаксичного словника є стаття тлумачного словника та ілюстрації вживання даної лексеми в корпусі текстів. Пропонована структура статті комп'ютерного синтаксичного словника:

стаття: = лексема,
ЛСВ(1),

<ЛСВ(N)…>
ЛСВ:= номер_ЛСВ,
семантичні_класи_ЛСВ,
валентність(1),
<валентність(N)…>
валентність: = семантико-синтаксичне відношення (синтаксема)
спосіб_вираження_синтаксеми(1),
<спосіб_вираження_синтаксеми(N)…>,
семантичні_класи_прогнозованого_елемента
спосіб_вираження_синтаксеми: =
прийменник (сполучник),
категоріальне_значення,
граматичні_значення.

Зони: *лексема, номер_ЛСВ* та *семантичні_класи_ЛСВ* — заповнюються на основі аналізу статті тлумачного словника, зона *валентність* — на основі аналізу ілюстрацій та знайдених у корпусі текстів прикладів вживання лексеми. *Семантичний_клас_ЛСВ* — це центральне слово (або ідіоматична група слів), що вживається у формулі тлумачення. Формально такий центральний елемент перебуває на вершині дерева синтаксичних зв'язків, тому якщо попередньо буде здійснено поверхнево-синтаксичний аналіз формул тлумачення, визначати семантичні класи ЛСВ можна автоматично. Розрізнювальною ознакою *валентностей* та *ЛСВ* виступають відповідно *синтаксема* (у складі *семантико-синтаксичного відношення*) та *семантичні_класи_прогнозованого_елемента*. Поява нового значення у цих полях сигналізує про існування відповідно нової валентності та нового ЛСВ. *Спосіб_вираження_синтаксеми* доповнює інформацію про валентність, але не є розрізнювальною ознакою: синтаксема є узагальненням кількох можливих способів її формального вираження.

Реєстрація вживання слова у корпусі текстів синтаксичним словником є незалежною від реєстрації відповідної лексеми через аналіз статті тлумачного словника. Тому синтаксичний словник дозволяє не лише знаходити ілюстрації до зафіксованих значень, але і фіксувати нові незареєстровані у тлумачному словнику ЛСВ та контекстуальні значення. Запропонований підхід дозволяє також верифікувати доцільність розрізнення значень і відтінків значення у тлумачному словнику, перевіряючи, чи їх розрізнення відповідає різниці у синтаксичному функціонуванні відповідного варіанта.

Наприклад, для дієслів *визнавати* і *визнати* стаття синтаксичного словника може бути утворена таким чином:

ЛСВ у тлумачному словнику [3, 289]: 1. Вважати дійсним, законним, стверджувати своєю згодою, позитивним ставленням право на існування кого- чого-небудь. 2. Одверто признаватись у чому-небудь, погоджуватись з чимось, стверджувати істинність чогось. Ілюстрації до ЛСВ та приклади з корпусу текстів: 1. *Уряди зарубіжних держав визнали незалежність України; Він повинен був визнати, що доповідач мав рацію…* 2. *Йому було важко визнати правду; Він не визнає себе винним.* Стаття синтаксичного словника:

визнавати, визнати.
1. Семантичні_класи_ЛСВ: *вважати, стверджувати.*
2. Семантичні_класи_ЛСВ: *признаватись, погоджуватись, стверджувати.*
Валентність(1): дія-суб'єкт (суб'єкт)
Ім $_{\text{н. в.}}$…
активний_діяч
валентність(2): дія-об'єкт (об'єкт)

Ім. $_{З.\ в.}$; що $_{спол.}$…; Ім.$_{З.\ в.}$ + Ад'єкт.$_{О.\ в.}$;
стан, подія.

Значення 1. і 2. об'єднано в одній статті синтаксичного словника, оскільки між ними не існує відмінностей у сполучуваності. Різниця лежить у сфері лінґвістичної прагматики: у значенні 2. дієслово *визнавати* виступає як дієслово мовленнєвого акту і як експліцитний переформатив (акт його вимовлення є виконанням дії, позначуваної цим дієсловом) [4, 251, 275], у той час як у значенні 1.— це звичайне дескриптивне дієслово. Інші ЛСВ дієслова *визнавати* відрізняються синтаксичною сполучуваністю:

ЛСВ у тлумачному словнику: 3. Вважати кого- що-небудь за кого — що, ким — чим. Ілюстрації до ЛСВ та приклади з корпусу текстів: *Борис Тарасюк був визнаний дипломатом року; Дослідник визнав знайдену пам'ятку фальсифікацією (за пізнішу фальсифікацію)…* Стаття синтаксичного словника:

визнавати, визнати
3. Семантичні_класи_ЛСВ: *вважати*
Валентність(1): дія-суб'єкт (суб'єкт)
Ім $_{Н.\ в.}$…
активний_діяч
валентність(2): дія-об'єкт (об'єкт)
Ім $_{З.\ в.}$…
стан, подія
валентність(3): дія-квалітатив (квалітатив)
Ім. $_{О.\ в.}$; за $_{прийм.}$…+ Ім.$_{З.\ в.}$ …
дескрипція, абстрактна_ознака

ЛСВ у тлумачному словнику: 4. Дотримуватись того чи іншого віросповідання.

Ілюстрації до ЛСВ та приклади з корпусу текстів: *Вмирали звільна старці, тямущі давньої віри, а хоч деякі й жили, то вже не сміли визнавати її одверто…*

Стаття синтаксичного словника:

визнавати, визнати
4. Семантичні_класи_ЛСВ: *дотримуватись*
Валентність(1): дія-суб'єкт (суб'єкт)
Ім $_{Н.\ в.}$…
активний_діяч
валентність(2): дія-об'єкт (об'єкт)
Ім $_{З.\ в.}$…
віросповідання.

Дієслово *визнавати* у значенні 3. має три арґументи — суб'єкт, об'єкт та квалітатив; у значенні 4. семантичний клас позиції об'єкта конкретизований — про появу цього ЛСВ сигналізують поняття із семантичного поля *віросповідання*. Отже, для дієслова *визнавати* синтаксично протиставляються: група ЛСВ {1,2}; ЛСВ 3; ЛСВ 4.

Дані синтаксичного словника, представлені у запропонованому форматі, дозволяють з високою точністю формально визначати ЛСВ, у якому вжита лексема в певному контексті. Наприклад, у реченні: *Зелені визнають плани добудови АЕС в Україні підступами міжнародного ядерного лобі* — дієслово *визнають* має три арґументи: *зелені* $_{суб'єкт}$ (*визнають* $_{дія}$) *плани* $_{об'єкт}$ *підступами* $_{квалітатив}$. Це вказує на вживання даного дієслова у значенні 3. (за кваліфікацією тлумачного словника), а отже, за цією формальною ознакою у даному контексті допустима заміна: *визнають>вважають*.

Запропонована структура і принципи укладання синтаксичного словника української мови дозволяє з високою точністю моделювати сполучуваність елементів лексичної системи, а також виробити чіткі критерії класифікації вживання лексем у

контексті для розрізнення лексико-семантичних варіантів або контекстуальних значень, що вдосконалює лексикографічний опис слів та фразеологізмів у тлумачних словниках.

Література

1. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови. Синтаксис.— К.: Либідь, 1993.— С. 6, 18; *Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М.* Семантико-синтаксична структура речення.— К.: Наук. думка, 1983.— С. 7.; *Золотова Г. А.* Коммуникативные аспекты русского синтаксиса.— М., Наука, 1982.

2. *Joshi A. and Schabes Y.* (To appear) Tree adjoining grammars. In Salomaa and S. Rosenberg (eds.) Handbook of formal languages and automata.— Springer-Verlag.

3. Новий тлумачний словник української мови (у чотирьох томах). Укладачі: *В. Яременко, О. Сліпушко.*— К.: Аконіт, 1998.— Т. 1.

4. *Вежбицька А.* Речевые акты//Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16.— М.: Прогресс, 1985; *Austin J. L.* How to do things with words.— Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1994.

Анатолій Нелюба

Україна

Реалізація словотвірної категорії особи суфіксами з компонентом *-ик*

Деривати іменникової категорії особи утворюються від різних основ за допомогою значної кількості словотворчих суфіксів: *-ник*, *-ець/-ець*, *-тель*, *-ан*, *-ач/яч*, *-ист/іст*, *-ак/як* та ін. Звичайно, їхня продуктивність і функціональне використання неоднакові. Семантика іменників цієї групи охоплює широкий набір значень, які виражаються різними моделями і засобами, що дає змогу об'єднувати їх в єдину словотвірну категорію особи. У межах названої категорії можна виділити словотвірні розряди особи за місцем роботи і навчання, місцем проживання і перебування, територіальним походженням, політичними й суспільними смаками і вподобаннями, зовнішнім виглядом і внутрішніми ознаками, за професією, видом занять і діяльності, соціальним станом, за хворобою тощо. Оскільки в мовознавстві існують різні бачення структури словотвірних понять, одиниць, то наперед зазначимо, що в роботі використовуємо чотириступеневу ієрархію абстрактних словотвірних величин І. Ковалика [3]. Інші класифікації так чи інакше виходять з неї, ґрунтуються на ній, у чомусь збігаючись чи розходячись із нею.

За традицією деривати на позначення особи можна було б поділити на окремі словотвірні типи. Оскільки вони розрізняються лише за моделями творення, а словотвірні значення, функції в тексті збігаються чи подібні, тому виправданий розгляд їх за єдиною словотвірною категорією (СК). Спробуємо в загальних рисах визначити, як реалізується названа СК за допомогою суфіксів із компонентом *-ик*.

Значну частину таких дериватів не фіксують сучасні словники української мови, в тім числі й СУМ [6]. Деякі з них словники подають, але тільки в якомусь одному із значень: *телевізійник* — майстер ательє (відсутнє — працівник телебачення), *хімік* — особа, що має відношення до хімії (відсутнє — працівник хімчистки) тощо. Відсутність такої кількості слів у словниках можна пояснити кількома причинами, породженими як мовними, так і позамовними факторами:

- поява нових понять і відповідно слів, що їх позначають, після укладання і виходу словників (*перебудовник, застійник, тіньовик*);

© Нелюба Анатолій, 2002

Наукове видання

МОВОЗНАВСТВО

Доповіді та повідомлення
на IV Міжнародному конгресі україністів

Редактор *С. В. Цушко*
Обкладинка *О. А. Діденка*
Художнє редагування та макет
Н. В. М'ясковської
Комп'ютерна верстка
Ю. В. Копаня, С. П. Нікіфорова
Коректор *С. М. Кирпа*
Палітурні роботи виконали:
О. М. Ганнисик, Н. В. Гнатюк

Здано в набір 01.08.2002. Підписано до друку 15.08.2002 р.
Формат 70×100 $^1/_{16}$. Гарнітура Таймс. Папір офсетний.
Ум.друк.арк. 33,86. Обл.-вид.арк. 30,19.
Наклад 550 прим. Зам. 02-31.

Університетське видавництво "Пульсари"
04071, м. Київ-71, вул. Межигірська, 7/16 д.
Тел. +38(044) 416-12-75. E-mail: mail@pulsary.com.ua
http:\\www.pulsary.com.ua

Мовознавство: Доп. та повідомл. IV Міжнар. конгр. україністів / Відп. ред.
М74 В. Німчук.— К.: Пульсари, 2002.— 420 с.

ISBN 966-7671-39-9

До цього тому увійшли доповіді та повідомлення, присвячені дослідженню різних структурних рівнів сучасної української мови, питанням її походження, історії українського мовознавства, актуальним проблемам соціолінгвістики й перекладознавства.

ББК 81я43+81.2УКР.я43

IV
МІЖНАРОДНИЙ
КОНГРЕС
УКРАЇНІСТІВ
26–29
серпня 1999 р.
Одеса

Київ
Університетське
видавництво
"Пульсари"
2002

Структура сучасної української мови

Лексикологія. Лексикографія. Словотвір

◆

Структура сучасної української мови

Синтаксис

◆

Структура сучасної української мови

Ономастика

◆

Структура сучасної української мови

Діалектологія

◆

Соціолінгвістика. Етнолінгвістика

◆

Історія української літературної мови

◆

Українська мова:
проблема походження та історія структури

◆

Історія українського мовознавства

◆

Перекладознавство

◆

Контакти української мови з іншими мовами.
Контрастивні дослідження